

УДК 349.42:368.5

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ З ДЕРЖАВНОЮ ПІДТРИМКОЮ

**І.В. ГОРІСЛАВСЬКА, кандидат юридичних наук, доцент,
І.В. БОНДАРЧУК, студентка 5 курсу юридичного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

У статті на основі аналізу нормативно-правових актів, що регулюють страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, досліджуються проблемні позиції та пропонуються способи усунення колізій у правовому регулюванні цього питання.

Страхування, страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Агропромисловий комплекс України є одним із пріоритетних напрямів для запровадження механізмів державної підтримки з метою поліпшення економічних показників держави в цілому. Страхування, як один із найбільш ефективних способів управління ризиками, надає змогу вигідно поєднувати інтереси всіх учасників ринку аграрного страхування та реалізується через аграрні страхові правовідносини [1, с. 28–29], що мають свій набір характерних рис, який відрізняє їх від інших видів зобов'язальних правовідносин.

Правові засади страхування у агропромисловому комплексі досліджувались науковцями економічного спрямування, зокрема: В.Д. Базилевичем, К.С. Базилевичем, О.Д. Вовчак, Ю.М. Дьяковою, С.С. Осадцем та іншими. Науково-теоретичним підґрунтям нашого дослідження стали праці таких відомих вітчизняних учених-правознавців у галузі аграрного права, як Н.О. Багай, В.М. Єрмоленко, В.П. Жушман, І.І. Каракаш, Т.Г. Ковальчук, П.Ф. Кулинич, В.Ю. Малий, А.М. Мірошниченко, В.Л. Мунтян, В.В. Носік, О.О. Погрібний, В.І. Семчик, А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич, Н.І. Титова, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга, В.З. Янчук та інші.

Метою цієї статті є дослідження колізій правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Теоретично нині діють три варіанти добровільного сільськогосподарського страхування. Перший варіант має особливості лише щодо урожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень. Другий варіант – страхування сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних живих

ресурсів і тваринницької продукції. Третій охоплює страхування будівель, споруд, сільськогосподарської техніки, інших матеріальних цінностей. Проте державна підтримка, що запроваджується Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [2] стосується лише перших двох варіантів. І лише озима пшениця визнавалась як сільськогосподарська культура, на яку у 2012 р. надавалась компенсація вартості страхових платежів (премій) відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) і переліку сільськогосподарських культур та видів страхових ризиків (продуктів), на які у 2012 році надається компенсація вартості страхових платежів (премій)» [3].

Страхування урожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень здійснюється на випадок заподіяння збитку внаслідок настання подій (страхових ризиків), передбачених стандартним страховим продуктом.

При страхуванні урожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень страхова вартість урожаю розраховується шляхом множення площі посіву сільськогосподарських культур і посадок багаторічних насаджень на середню врожайність за останні п'ять років, що передують року страхування, та множення на ціну одиниці вирощеної продукції, встановлену для цілей страхування центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування й реалізує державну аграрну політику.

Середня врожайність розраховується за даними про фактичний збір вирощеної продукції з одного гектара у центнерах за останні п'ять років, що надаються сільськогосподарським товаровиробником. У разі якщо сільськогосподарський товаровиробник здійснює свою діяльність менше п'яти років, рівень врожайності для розрахунку страхової вартості визначається відповідно до середніх даних по району, в якому розташовані посіви сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень, що підлягають страхуванню.

Ціна одиниці вирощеної продукції розраховується та доводиться до відома страховиків та страхувальників Міністерством аграрної політики та продовольства України.

Державна підтримка надається сільськогосподарським товаровиробникам, які: здійснюють виробництво сільськогосподарської рослинницької продукції на території України; уклали зі страховиком договір страхування сільськогосподарської рослинницької продукції з державною підтримкою від сільськогосподарських виробничих ризиків (далі – договір страхування); сплатили страховику страховий платіж за договором страхування у розмірах, розрахованих виходячи із стандартних страхових продуктів; не перебувають на стадії ліквідації та стосовно яких

не порушено справу про банкрутство; не мають прострочену більш як на шість місяців заборгованість перед державним (місцевим бюджетом) та Пенсійним фондом України [3].

Страховання сільськогосподарських культур з державною підтримкою може здійснюватися на весь період вирощування (страховий продукт 1), на період перезимівлі (страховий продукт 2), на весняно-літній період (страховий продукт 3) у разі: вимерзання, випрівання, випирання, льодової кірки; заморозків у повітрі в період формування репродуктивних органів озимої пшениці; граду, удару блискавки; землетрусу; лавини, земельного зсуву, земельного або земельно-водного селю; сильного вітру, пилової бурі, шквалу, смерчу, суховію, видування; сильного дощу, тривалих дощів, повені, паводка, вимокання; посухи у весняно-літній період; зимової посухи або зневоднення на землях, які підлягають примусовому зрошенню або заводненню, ґрунтової кірки, випадіння рослин; епіфітотійного розвитку хвороб рослин; епіфітотійного розмноження шкідників рослин; вторинних хвороб рослин; зневоднення на землях, які підлягають примусовому зрошенню або заводненню, ґрунтової кірки, випадіння рослин; протиправних дій третіх осіб стосовно сільськогосподарських культур.

Нормативне визначення наведених сільськогосподарських ризиків встановлено Національним класифікатором ДК 019:2010 «Класифікатор надзвичайних ситуацій» (КНС) (далі – Класифікатор) – одним зі складників комплексу національних класифікаторів та розроблено на виконання постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями» (далі – Постанова) [4] і затверджено Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11 жовтня 2010 р. № 457). Ведення ДК 019:2010 здійснює Всеукраїнський науково-дослідний інститут цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру МНС України. Визначені цим Класифікатором надзвичайні ситуації є критеріями визнання ризиків катастрофічними. При цьому катастрофічними ризиками визнаються ризикові обставини, які спричиняють пошкодження або знищення більш як 30 відсотків площ рослинницької продукції, що застраховані відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [2]. Однак Постанова, розмежовуючи надзвичайні ситуації на рівні, робить прив'язку до розміру завданих збитків, кількості постраждалих осіб та інше, що неоднозначно співвідноситься із визначенням катастрофічних ризиків. В свою чергу це може призвести до колізії правових норм та ускладнить процес оплати страхових премій для сільськогосподарських товаровиробників.

Для страхування сільськогосподарських культур з державною підтримкою страховальники подають заявку, що передається Аграрному страховому пулу та головним управлінням агропромислового розвитку

обласних держадміністрацій, за формою, встановленою Мінагрополітики, страховикам та її копію – Міністерству аграрної політики та продовольства Автономної Республіки Крим, управлінню агропромислового розвитку районної держадміністрації та Севастопольській міській держадміністрації у такі строки: для страхового продукту 1 – до 1 жовтня; для страхового продукту 2 – до 15 вересня; для страхового продукту 3 – до 1 березня [3].

Для здійснення компенсації страхових платежів Мінагрополітики утворює комісію з питань надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам шляхом здешевлення страхових платежів на 50 % вартості страхового платежу. Для отримання права на компенсацію страхового платежу сільськогосподарські товаровиробники подають протягом п'яти робочих днів після укладення договору страхування до комісій заяву за встановленою Мінагрополітики формою і такі документи:

- копію договору страхування, засвідчену страхувальником;
- копії розрахунково-платіжних документів, що засвідчують суму фактично сплачених страхових платежів;
- довідку про банківські реквізити страхувальника;
- довідку про відсутність (наявність) заборгованості з податків і зборів (обов'язкових платежів) [3].

При страхуванні урожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень збитком є втрати страхувальника від недобору (недоотримання) урожаю в результаті повної або часткової загибелі (втрати, пошкодження) посівів (посадок) та/або урожаю внаслідок настання страхового випадку. Недобір (недоотримання) урожаю визначається як різниця між страховою вартістю урожаю, вказаною в договорі страхування, і вартістю фактично отриманого після настання страхового випадку урожаю.

Обсяг отриманого урожаю визначається за документами його зберігання та/або реалізації страхувальником. Обсяг отриманого урожаю може бути визначений на підставі оцінки, здійсненої на полі страхувальником і страховиком перед збиранням урожаю (біологічна врожайність). Така оцінка здійснюється в обов'язковому порядку на вимогу будь-якої із сторін договору страхування. У разі залучення до оцінки третьої сторони оплата здійснюється стороною, яка вимагала оцінки.

У разі пересівання або підсіву, здійснених з попереднім повідомленням страховика, витрати на ці роботи включаються в розрахунок збитку. Страховик зобов'язаний відповідно до умов договору страхування виплатити страхове відшкодування в обсязі витрат на пересівання або підсів, але не більше страхової суми, до виконання вказаних робіт. Із суми страхового відшкодування, на яку має право страхувальник, вираховуються виплати, здійснені страховиком за пересівання або підсів, і виплачені раніше суми страхового відшкодування.

Розрахунок збитку проводиться страховиком на підставі заяви страхувальника про виплату страхового відшкодування відповідно до умов договору страхування і зазначається страховиком у страховому акті. У разі розбіжностей при визначенні причин і розміру збитку страхувальник і страховик мають право провести незалежну експертизу. Така експертиза проводиться за рахунок сторони, яка вимагала її проведення.

Другий вид добровільного сільськогосподарського страхування, а саме: страхування сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних живих ресурсів і тваринницької продукції, теж передбачає можливість отримання державної компенсації страхових платежів на випадок завдання збитку внаслідок настання подій (страхових ризиків), передбачених стандартним страховим продуктом.

Страхова вартість сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних живих ресурсів і тваринницької продукції визначається виходячи з ціни одиниці продукції, розрахованої Міністерством аграрної політики та продовольства України.

Сільськогосподарські тварини можуть прийматися на страхування за описом або без опису – за загальною кількістю голів у групах [2].

При страхуванні сільськогосподарських тварин за описом загальна страхова вартість тварин визначається шляхом складання страхової вартості усіх застрахованих сільськогосподарських тварин. При страхуванні сільськогосподарських тварин без опису загальна страхова вартість тварин визначається шляхом складання вартості тварин у кожній групі. При цьому вартість тварин у групі визначається шляхом множення середньої вартості однієї тварини у групі на загальну кількість голів у групі.

При страхуванні сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних живих ресурсів і тваринницької продукції збитком є втрати страхувальника від загибелі або вимушеного забою (знищення), травматичного пошкодження або захворювання сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних живих ресурсів і тваринницької продукції, а також втрати від недобору (недоотримання) продукції бджільництва внаслідок настання страхового випадку. Збиток при страхуванні сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних живих ресурсів і тваринницької продукції визначається виходячи з їх страхової вартості. При цьому збиток зменшується на вартість придатної до використання або реалізації продукції (м'ясо, шкура, шерсть, субпродукти тощо) [3].

Якщо страхування тварин здійснювалося без опису і на дату страхової події загальна кількість тварин даного виду та віку у групі виявилася більшою, ніж було застраховано, розмір збитку визначається пропорційно до загальної кількості застрахованих тварин у групі та фактичної кількості тварин даного виду і віку на дату страхової події.

Добровільність страхування сільськогосподарських тварин запроваджена Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Відповідні зміни були внесені у Закон України «Про страхування», а саме: серед видів обов'язкового страхування залишили лише страхування тварин (крім тих, що використовуються у цілях сільськогосподарського виробництва) на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків у випадках та згідно з переліком тварин, встановленими Кабінетом Міністрів України (ст. 7) [6], проте очевидно є неузгодженість із постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків» [7], щодо переліку тварин, які підлягають обов'язковому страхуванню, відносяться племінні тварини, які в свою чергу відповідно до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [8] відносяться до категорії сільськогосподарських тварин.

Третій вид добровільного сільськогосподарського страхування охоплює страхування будівель, споруд, сільськогосподарської техніки, інших матеріальних цінностей. Проте державної підтримки у цій сфері не передбачено, а страховики здійснюють його на підставі загальних правил та як один із різновидів майнового страхування від вогневих ризиків та стихійного лиха, від дорожньо-транспортних пригод, крадіжок та інших видів протиправних дій третіх осіб [9, с. 162].

Підсумовуючи, можна зробити наступні **висновки**: удосконалення механізму оплати вартості страхових премій для сільськогосподарських товаровиробників є позитивним фактором для подальшого розвитку агропромислового комплексу, проте він потребує узгодження норм права, які містяться у проаналізованих нормативно-правових актах, що регулюють страхування за участю сільськогосподарських товаровиробників.

Список літератури:

1. Горіславська І. В. Аграрні страхові правовідносини як комплексний інститут аграрного законодавства / І. В. Горіславська // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 9. – С. 28–29.
2. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 9 лютого 2012 р. № 4391-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.
3. Про затвердження Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) і переліку сільськогосподарських культур та видів страхових ризиків (продуктів), на які у 2012 році надається компенсація вартості страхових платежів (премій) : постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 813 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.

екрана.

4. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями : постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 року № 368. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.

5. Про затвердження Порядку визнання ризиків у сільському господарстві катастрофічними та надання і використання бюджетної позики (державної фінансової допомоги) у разі їх виникнення : постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 841: [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.

6. Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.

7. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків : постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 590 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.

8. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.

9. Вовчак О.Д. Страхування [Текст] : навч. посіб. / Ольга Дмитрівна Вовчак. – Львів : Новий Світ-2000, 2004. – 480 с.

В статье на основании анализа нормативно-правовых актов, регулирующих страхование сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой, исследуются проблемные позиции и предлагаются способы устранения коллизий в правовом регулировании этого вопроса.

Страхование, страхование сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой.

In the scientific article author research on the basis of analysis of normative-legal acts which regulates the insurance of agricultural production with state support. Research problems and propose ways of removal collies in the legal regulation of this subject.

Insurance, insurance of agricultural production with state support.